
«Προσεγγίζοντας τα γεγονότα Επανάστασης μέσα από τα Κάστρα»

Εκπαιδευτικοί: π.Πριγκιπάκης Ευάγγελος & Ευσταθοπούλου Π-Νίκη

Μαθητές του Πρότυπου Γυμνασίου Πάτρας

Επιμέλεια: Νικόλαος Τσούτσουρας, Μαθητής 'Γ Γυμνασίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

«Προσεγγίζοντας τα γεγονότα Επανάστασης μέσα από τα Κάστρα».....	1
ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΣΑΡΑΒΑΛΙΟΥ	3
ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ 1822	3
Από πού προήλθε το όνομα της περιοχής;	3
Πού βρίσκεται το κάστρο;	3
Το Κάστρο του Σαραβαλίου μέσα από ιστορικά κείμενα και γεγονότα	4
Η Μάχη του Σαραβαλίου	4
ΚΑΣΤΡΟ ΧΑΛΑΝΔΡΙΤΣΑΣ.....	6
ΚΑΣΤΡΟ ΠΑΤΡΑΣ.....	7
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	10

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΣΑΡΑΒΑΛΙΟΥ ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ 1822

Από πού προήλθε το όνομα της περιοχής;

Η ονομασία του ομώνυμου οικισμού οφείλεται πιθανότατα στον Ιταλό φεουδάρχη της περιοχής και πρώην σταυροφόρο Ραϊνάλδο ντε Σαραβάλε (*Reginaldo de Saravale*), ο οποίος καταγόταν από το Σαραβάλε (*Saravale*) της Βόρειας Ιταλίας και είχε ανοικοδομήσει τον 14^ο αι. στην περιοχή την οχυρωμένη σε σχήμα κάστρου οικία του. Είναι βέβαιο όμως ότι το κάστρο είχε κατασκευαστεί από Φράγκους και αποτελούσε την κατοικία του εκάστοτε φεουδάρχη της περιοχής, καθώς βρισκόταν κοντά στην πόλη και σε στρατηγική θέση, κατάλληλη για την άμυνα της. Σε ενετικές απογραφές το βρίσκουμε με την ονομασία *Sarravalle* ή *Saravale* και αργότερα σαν *Seravali*.

Πού βρίσκεται το κάστρο;

Το κάστρο βρισκόταν στους πρόποδες του λόφου του Ομπλού που δεσπόζει πάνω από τον κάμπο της Πάτρας. Ήταν μικρό σε μέγεθος, είχε κυκλικό σχήμα και περίβολο, ενώ διέθετε και υπόγεια στοά - υπόνομο με κατεύθυνση προς τους αγρούς, η οποία χρησίμευε σε περιόδους πολιορκίας και οδηγούσε σε κοντινή περιοχή για την περίπτωση διαφυγής ή προμήθειας εφοδίων.

Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι στο χώρο του κάστρου βρέθηκαν ρωμαϊκές επιγραφές που αναφέρονται στην 12η ρωμαϊκή λεγεώνα. Οι επιγραφές αυτές είναι άγνωστο από που μεταφέρθηκαν εκεί, καθώς ήταν ενταγμένες στην τοιχοποιία του κάστρου.

Το Κάστρο του Σαραβαλίου μέσα από ιστορικά κείμενα και γεγονότα

Από κάποιους ιστορικούς το κάστρο του Σαραβαλίου ταυτίζεται με το κάστρο του δάσους ή αυτό της πεδιάδος Πατρών, των οποίων η θέση είναι άγνωστη σήμερα. Το κάστρο ωστόσο μνημονεύεται από όλους τους κατάλογους των κάστρων της Αχαΐας υπό την δικαιοδοσία άλλοτε του Λατίνου αρχιεπίσκοπου Πάτρας ή διαφόρων ιδιοκτητών του. Το 1429 το πολιόρκησε και το εκπόρθησε ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στην προσπάθειά του να απελευθερώσει την Πάτρα από τους Φράγκους, οπότε του δόθηκε από τον βαρόνο - αρχιεπίσκοπο Πάτρας Πανδούλφο Μαλατέστα, όπου και ο τελευταίος Παλαιολόγος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ΙΑ΄ διέμεινε για κάποιο διάστημα ως δεσπότης του Μυστρά. Στη δικαιοδοσία των Παλαιολόγων παρέμεινε το κάστρο μέχρι την κατάληψη της Αχαΐας από τους Τούρκους το 1460. Το 1467 αναφέρεται σε κατάλογο κάστρων της Αχαΐας σαν κατεστραμμένο, ενώ το έτος 1471 μνημονεύεται ως επισκευασμένο και σε χρήση. Από τότε και ύστερα όμως δεν υπάρχει καμία αναφορά για το κάστρο στις πηγές, εκτός από την περίοδο των Ορλωφικών το 1770, οπότε έπαιξε ενεργό ρόλο. Ωστόσο, είναι άγνωστο πότε καταστράφηκε, αλλά οπωσδήποτε αυτό συνδέεται με την ανοικοδόμηση του πρώτου οικισμού, οπότε είναι βέβαιο ότι χρησιμοποιήθηκε οικοδομικό υλικό από την τοιχοποιία του για την κατασκευή των οικιών. Σήμερα από το κάστρο υφίσταται μόνο ένα μικρό τμήμα του τείχους του την περιοχή της κεντρικής πλατείας του Σαραβαλίου.

Η Μάχη του Σαραβαλίου

Στις 9 Μαρτίου 1822 στις τοποθεσίες του Πετρωτού Παλαιόπυργος και νερόμυλος του Σαΐταγά έγινε η γνωστή Μάχη του Σαραβαλίου μεταξύ των Ελλήνων υπό τον Κολοκοτρώνη και των Τούρκων, που ήταν κλεισμένοι στο κάστρο της Πάτρας. Μετά την άλωση της Τρίπολης ο Γέρος του Μοριά αποφάσισε να πολιορκήσει και να καταλάβει την Πάτρα. Οι πρόκριτοι Ανδρέας Ζαΐμης, Σωτήρης Χαραλάμπης, καθώς και ο μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός δεν δέχθηκαν συνδρομή από τον Κολοκοτρώνη. Όταν πληροφορήθηκαν μάλιστα ότι συγκέντρωνε στρατό για να κατευθυνθεί στην Πάτρα, έγραψαν στη Γερουσία, στον Πετρόμπεη και στον Υψηλάντη, ζητώντας να ματαιωθεί η αποστολή, αφήνοντας επίσης να εννοηθεί ότι ενδεχόμενη άφιξη του Γέρου θα προκαλούσε εμφύλια διαμάχη, καθώς *«ήθελε συμβή μεταξύ των σύγκρουσις και εμφύλιος πόλεμος»*.

Έτσι, παρά το γεγονός ότι αρχικά ο Κολοκοτρώνης εμποδίστηκε, έπειτα όμως από την αποτυχία της κατάληψης της πόλης από τον Ζαΐμη και τον Χαραλάμπη τον Οκτώβριο του 1821, τον Ιανουάριο του 1822 ορίστηκε με ομόφωνη απόφαση της Α΄ Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου αρχηγός της πολιορκίας, εφόσον ισχυριζόταν πως *«αν με άφηναν να πάγω αμέσως, θα μου έδιναν αμέσως τα κλειδιά οι Τούρκοι από το φόβο τους»*. Με ταχύτατους ρυθμούς προχώρησε

στις προετοιμασίες, καταφέρνοντας να στρατολογήσει και να συγκεντρώσει τελικά 6.300 άνδρες μέχρι την άφιξη και την στρατοπέδωσή του στο Σαραβάλι στις αρχές Μαρτίου του 1822, αφού πρώτα παρέμεινε στο χωριό Αλή - Τσαλεπή και στη συνέχεια στην Κάτω Αχαΐα, έχοντας βάσιμες ελπίδες πως οι Λαλαίοι Τούρκοι θα συνθηκολογούσαν μαζί του.

Ο Κολοκοτρώνης επέλεξε την περιοχή του Σαραβαλίου για να εγκαταστήσει το στρατηγείο και το στρατόπεδό του, καθώς είχε περίοπτη θέα στον κάμπο των Πατρών και οχυρή θέση, προκειμένου να καθοδηγεί με ασφάλεια και αποτελεσματικότητα τον αποκλεισμό και την πολιορκία της πόλης. Οι Τούρκοι εν τω μεταξύ που ήταν κλεισμένοι στο κάστρο της Πάτρας είχαν ενισχυθεί το πρώτο δεκαήμερο του Φεβρουαρίου από 9.000 στρατιώτες υπό την ηγεσία του Μεχμέτ πασά, τους οποίους αποβίβασε ο οθωμανικός στόλος αποβίβασε στο λιμάνι με σκοπό να αντιμετωπίσουν τους εξεγερμένους Έλληνες.

Στις 25 Φεβρουαρίου ξεκίνησαν περί τους 8.000 Τούρκοι από το φρούριο της Πάτρας και αφού λεηλάτησαν την πόλη, στις 2 Μαρτίου περί τους 2.000 πολιορκήσαν την Μονή Γηροκομείου, ενώ στις 9 Μαρτίου επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά στους Έλληνες που βρισκόταν στο Σαραβάλι, με σκοπό να διασπάσουν τον αποκλεισμό και να τους τρέψουν σε φυγή.

Λόγω της αριθμητικής τους υπεροχής και της ανωτερότητάς τους σε οπλισμό, οι Τούρκοι επικρατούσαν στην αρχή σχεδόν καθολικά, με συνέπεια σε κάποιες περιπτώσεις οι Έλληνες να υποχωρήσουν ή να διασκορπίζονται, με εξαίρεση κάποιες θέσεις που μάχονταν ηρωικά και σκληρά, δείχνοντας απaráμιλλη ανδρεία. Χάρη στην προσωπική επέμβαση του Κολοκοτρώνη ωστόσο, η πορεία της μάχης αναστράφηκε, εφόσον ο Γέρος περιδιάβαινε τις ελληνικές θέσεις και εμπύχωνε τους πολεμιστές. Σε λίγο κατάφερε να ανασυντάξει τους στρατιώτες,

καταφέροντας με την στρατηγική του ευφυΐα και την αποφασιστικότητα του να ανακτήσει την υπεροχή στη μάχη, εμπυχώνοντας και ανυψώνοντας το ηθικό των στρατιωτών του με τη διαβεβαίωση ότι καταφθάνουν ενισχύσεις, αλλά και φωνάζοντας πως «*ετσάκισαν οι Τούρκοι, ετσάκισαν· πάρτε τους Έλληνες, πάρτε τους*» χωρίς όμως να ισχύει αυτό τη δεδομένη στιγμή. Πράγματι έπειτα από λίγο οι Τούρκοι αποκρούστηκαν με επιτυχία και εκδιώχτηκαν από τις ελληνικές δυνάμεις μέχρι την πόλη της Πάτρας και κλείστηκαν στο κάστρο, εφόσον όπως αναφέρεται ορθά, «*τοιουτοτρόπως μετέβαλεν ο Κολοκοτρώνης την κατά την 9 Μαρτίου ήτταν των Ελλήνων εις νίκην*». Όσον αφορά στις απώλειες, ο Γέρος του Μοριά αναφέρει στα απομνημονεύματά του πως «*επήραμε κεφάλια διακόσια πενήντα. Τι όμως έγιναν οι λαβωμένοι δεν ηξεύρω*», ενώ από τους Έλληνες φονεύτηκαν ή τραυματίστηκαν περί τους είκοσι. Παρά την ήττα τους όμως οι Τούρκοι, στην προσπάθειά τους να λύσουν την στενή πολιορκία, επιτέθηκαν και πάλι εναντίον του Γηροκομείου και των ελληνικών θέσεων στο Σαραβάλι περί το τέλος Μαρτίου, αλλά κατανικήθηκαν και οπισθοχώρησαν χάρη στην ανδρεία που επέδειξαν οι ελληνικές δυνάμεις υπό τον Πλαπούτα, τον οποίο αναχωρώντας ο Κολοκοτρώνης για την Κόρινθο μετά την πρώτη μάχη, είχε αφήσει «*τοποτηρητήν ..., εις ον ανέθετε πάντοτε τα της στρατοπεδαρχίας*».

ΚΑΣΤΡΟ ΧΑΛΑΝΔΡΙΤΣΑΣ

Το κάστρο ανοικοδομήθηκε στο κέντρο του οικισμού της Χαλανδρίτσας κατά την περίοδο τη Φραγκοκρατίας. Από τους ιστορικούς η οικοδόμησή του τοποθετείται είτε στο έτος 1209 από τον βαρόνο Robert ή Audebert de Tremolay (de la Trémoille / de Demolay / «Τρεμουλά»), είτε στο 1216 από τον Konrad Alleman, πρώτο βαρόνο της Πάτρας. Το σχήμα του ήταν περίπου τετράγωνο με τη δυτική και ανατολική πλευρά να είναι μεγαλύτερες κατά 3 μέτρα. Σήμερα σώζεται μόνο ένα μέρος από τα οικοδομήματα στο κέντρο του με πύργο, το οποίο οι κάτοικοι ονομάζουν Παλαιόπυργο. Ο πύργος αυτός βρίσκεται στο κέντρο του περιβόλου του κάστρου, έχει εσωτερικό εμβαδόν 35 τ.μ., η βάση του είναι περίπου τετράγωνη και είχε πιθανότατα τρεις ορόφους.

Στην περιοχή του κάστρου έλαβε χώρα και η μάχη της Χαλανδρίτσας στις 26 Φεβρουαρίου 1822 στο πλαίσιο της πολεμικής δραστηριότητας του Μεχμέτ πασά, εναντίον των ελληνικών δυνάμεων που επιδίωκαν να καταλάβουν την Πάτρα. Η σύγκρουση υπήρξε αμφίροπη, διότι, αν και νικήθηκαν και απωθήθηκαν οι Έλληνες στο λόφο πάνω από τα Τσουκαλικά οι Τούρκοι, αφού έκαψαν την Χαλανδρίτσα, υποχώρησαν, καθώς είχαν σημαντικές απώλειες, και κλείστηκαν στο κάστρο της Πάτρας. Η εξέλιξη αυτή έδωσε στους επαναστάτες τη δυνατότητα να ανασυνταχθούν και, αφού νίκησαν στη μάχη του Σαραβαλίου στις 2 Μαρτίου, να καταφέρουν να σταθεροποιήσουν, αλλά και να εντείνουν ακόμη περισσότερο την πολιορκία της πρωτεύουσας της Αχαΐας.

ΚΑΣΤΡΟ ΠΑΤΡΑΣ

Το Κάστρο της Πάτρας βρίσκεται σε έναν από τους τελευταίους και πιο χαμηλούς λόφους του Παναχαϊκού, πριν από την ακτή της πόλης. Έχει ανοικοδομηθεί πάνω στα ερείπια της αρχαίας Ακρόπολης από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό (527-565) μετά τον καταστροφικό σεισμό του 551 μ.Χ. από υλικό που προήλθε κυρίως από προχριστιανικά οικοδομήματα. Σκοπός της οικοδόμησής του υπήρξε η χρησιμοποίησή του για την άμυνα και την προστασία των κατοίκων σε περιπτώσεις εχθρικών επιδρομών, ενώ υπήρξε επίσης το διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο της περιοχής μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Μετά το 1204 το κάστρο επεκτάθηκε από τους Φράγκους, οπότε ενισχύθηκε το τείχος του και πραγματοποιήθηκε διάνοιξη τάφρου στις τρεις από τις πλευρές του. Το 1408 παραχωρήθηκε στους Βενετούς και το 1430 ελευθερώθηκε από το δεσπότη του Μυστρά και μετέπειτα αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ΙΑ΄ Παλαιολόγο, ο οποίος επισκεύασε και επέκτεινε περισσότερο το τείχος του, το οποίο απέκτησε εσωτερικό εμβαδόν 22.725 τ.μ., τριγωνικό σχήμα και ενισχύθηκε με πύργους και προμαχώνες.

Το κάστρο καταλήφθηκε από τους Οθωμανούς το 1458 και το 1828 πέρασε στα χέρια των Ελλήνων, έπειτα από επεισοδιακή πολιορκία έξι ετών με την παράδοσή του από την τουρκική φρουρά στον Γάλλο στρατηγό Μαιζόν. Η κατάληψη της Πάτρας αποτέλεσε μετά το 1821 και καθόλη τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης μία από τις βασικότερες μέριμνες των ηγετών του Αγώνα, αφού θεωρούσαν ότι με την πτώση του κάστρου της αχαϊκής πρωτεύουσας

«και η Πελοπόννησος ήθελεν ασφαλισθή αρκετά απ' εκείνο το μέρος, και η δυτική Ελλάς, και μάλιστα το Μεσολόγγι, ήθελεν έχει πολλήν την ωφέλειαν». Εκτός αυτού όμως η άλωση της Πάτρας επρόκειτο, όπως πίστευαν, να «υψώσει εις το λοιπόν της Ευρώπης το σύνθημα της ανεξαρτησίας», αλλά και να «προξενήσει την σωτηρίαν και την ασφάλειαν της Πατρίδος». Για το λόγο αυτό και επιδίωξαν να αναλάβουν την ηγεσία της πολιορκίας της σημαντικοί πολιτικοί και στρατιωτικοί παράγοντες της Πελοποννήσου, αλλά και της Επανάστασης γενικότερα, χωρίς όμως να γίνει κατορθωτή η άλωση του κάστρου της μέχρι το 1828.

Έτσι, παρόλο που η πολιορκία της πόλης σταθεροποιήθηκε μετά τις μάχες της Χαλανδρίτσας και του Σαραβαλίου το Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 1822, η προσπάθεια των Ελλήνων να εκπορθήσουν το κάστρο της αποδείχτηκε μακρά και δύσκολη, ενώ αποτέλεσε και αφορμή για εσωτερικές συγκρούσεις και αντιπαλότητες μεταξύ των πολιτικών και των στρατιωτικών ηγετών του Αγώνα. Τα αίτια που «δεν εξεπολιορκήθησαν αι Πάτραι» υπήρξαν οικονομικά, πολιτικά και στρατηγικά. Η δυσκολία εξεύρεσης οικονομικών πόρων για την συντήρηση και τον εξοπλισμό των αγωνιστών, αλλά και οι εμφύλιες έριδες και διαμάχες που ξέσπασαν εν τω μεταξύ, όπως επίσης και η ιταμή στάση του Άγγλου προξένου στην Πάτρα Ph.J. Green για παράταση της πολιορκίας, με σκοπό να «δύναται να εμπορεύεται και εκμεταλλεύεται», αποτέλεσαν σημαντικούς λόγους παράτασής της.

Στην καθυστέρηση της κατάληψης του κάστρου της Πάτρας συνέτεινε ακόμη η έλλειψη στρατιωτικού συντονισμού, τάξης και πειθαρχίας στους πολιορκητές, όπως και η έλλειψη ικανού ηγέτη που θα μπορούσε να επιβληθεί, να τονώσει το ηθικό και να εμπνεύσει θάρρος στους αγωνιστές. Έτσι, όπως τόνιζε ο Δ. Αινιάν, η «διά ξηράς μόνον ενεργουμένη» πολιορκία, δεν ήταν ικανή «να αναγκάση τους Τούρκους να παραδοθώσιν, ενώ ηδύναντο να προμηθεύωνται τροφάς από την θάλασσαν». Αυτό σημαίνει, ότι εκτός από το ότι το κάστρο της πόλης ως κτίσμα ήταν ισχυρό και η άμυνα που εφάρμοζε ο Γιουσούφ πασάς αρκετά αποτελεσματική, οι πολιορκούμενοι δεν ήταν εξολοκλήρου αποκλεισμένοι, εφόσον είχαν τη δυνατότητα να εφοδιάζονται εύκολα από τη θάλασσα, με συνέπεια να μην παρατηρούνται ελλείψεις που θα τους ανάγκαζαν να παραδοθούν.

Το γεγονός επίσης ότι ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, παρόλο που συγκέντρωνε όλα τα προτερήματα ενός ικανού στρατιωτικού ηγέτη, όχι μόνο δεν έγινε αποδεκτός από τους τοπικούς άρχοντες, αλλά καταβλήθηκε και προσπάθεια να αποσυνδεθεί πλήρως από την πολιορκία της πόλης. Για το λόγο αυτό και η παρουσία του στην Αχαΐα υπήρξε προσωρινή, εφόσον τον Ιούνιο του 1822 αποφάσισε, κυρίως λόγω των αντιδράσεων εναντίον του, την αναστολή της πολιορκίας. Αλλά και η προσπάθεια του Π. Γιατράκου τον Μάιο του 1823 να συγκεντρώσει στρατό για να την συνεχίσει τον αγώνα απέτυχε, ενώ ματαιώθηκε επίσης, εξαιτίας της «εσωτερικής διαιρέσεως», ανάλογο σχέδιο του λόρδου Βύρωνα, όπως και η νέα πρωτοβουλία του Κολοκοτρώνη το Νοέμβριο του 1823. Οι νέες προσπάθειες του Λόντου το 1824 και του Κουντουριώτη το 1825 απέτυχαν και πάλι, ενώ η παρουσία του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο αποθάρρυνε οποιαδήποτε νέα πολιορκητική πρωτοβουλία, με αποτέλεσμα τα οθωμανικά στρατεύματα να παραδώσουν τον Οκτώβριο του 1828 στο ναύαρχο Μαιζόν το κάστρο και την πόλη, τα οποία περιήλθαν κατόπιν στην ελληνική διοίκηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Κ. Τριανταφύλλου**, *Ιστορικό Λεξικό των Πατρών*, Πάτρα : Τυπογραφείο Κούλη, Πάτρα 1995 : λήμμα «Σαραβάλι».
- **Στ. Θωμόπουλος**, *Ιστορία της πόλεως Πατρών από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι το 1821*, τ. Β΄, επιμ. Β.Κ. Λάζαρη, Πάτρα : Αχαϊκές εκδόσεις, 1999.
- **Σπ. Τρικούπης**, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Β΄, Εν Λονδίνω 1861², σ. 160-167.
- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΒ΄, Αθήναι : Εκδοτική Αθηνών, 1975, σελ. 218 - 221.
- **Ειρ. Καλογεροπούλου**, «Ζητήματα ανεφοδιασμού και πειθαρχίας στο πολιορκούμενο φρούριο της Πάτρας (1821-1825): η μαρτυρία του στρατιωτικού διοικητή Γιουσούφ Μουχλίσ πασά», στο Δ. Δημητρόπουλος - Χ. Λούκος - Π. Μιχαηλάρης (επιμ.), *Όψεις της Επανάστασης του 1821. Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, 12 και 13 Ιουνίου 2015*, Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Περιοδικό Μνήμων, 2018, σ. 45-58.
- **Ν. Τόμπρος**, «Ενοπλες συγκρούσεις και πολιτικές αντιπαραθέσεις κατά τη διάρκεια της πολιορκίας των Πατρών (1821-1828)», στο *Πολεμικές συγκρούσεις και τόποι καθαγιασμού του απελευθερωτικού αγώνος κατά την Επανάσταση του 1821. Πρακτικά Στ΄ Διεθνούς Συνεδρίου*, Αθήνα 2018, σ. 147-183.
- **Διαδικτυακοί σύνδεσμοι:**
<http://www.hellenicaworld.com/>
<https://www.kastra.eu/>